

Die Feministiese biografie toegespits op die
Afrikaanse digter

Ingrid Jonker

deur

Elkarien Fourie

Voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad MA

(Afrikaans) in die Fakulteit Geesteswetenskappe

Universiteit van Pretoria.

2003

Opgedra aan my ouers:
Elsje en (wyle) Paul Lötter

Met dank aan:

- Prof. C.H.F. Ohlhoff, my studieleier, vir sy insig en deeglikheid
- Tienie, my man (en mede-Marco Polo), vir sy bystand en ondersteuning
- Rita Badenhorst van die Akademiese Inligtingsdiens van UP wat geen moeite ontsien het nie

Synopsis of the study

A feminist examination of the life of the Afrikaans poet Ingrid Jonker is preceded by a look at the conventional literary biography with its unique dual nature: scientific enquiry combined with the art of storytelling, which is aptly called “fiction under oath” (Gutiérrez 1992: 49).

Subsequently, an overview of the theoretical basis of feminist ideology and literary approaches is presented with the emphasis on the psychoanalytical point of departure, which views women’s marginalized position as social instead of biological in origin, and therefore as changeable. Biography owes its important place in contemporary women’s writing to the fact that it documents the history and experience of women in the patriarchal system.

Feminist biographers, influenced by Postmodernism, force the genre from its traditionally linear form and narrow focus on a famous, usually male subject. The result is a more fluid, cyclical portrayal of (usually) influential women, shedding more light on the social, domestic and personal spheres. Because this kind of biography does not claim to be authoritative, the biographer’s personal contribution and her methods are made explicit.

The intuitive and experimental nature of feminist biography makes it suitable for an intertextual and even interdisciplinary approach. Jonker’s life is analysed against the background of a folk tale, *The Red Shoes*, which is an allegory for the sacrifice of the instinctive creative self or archetypal “wildish woman”.

Ancient myths, which narratives of almost every culture share, are seen as responsible for the tenacious survival of the patriarchy through time, social change, and across cultural boundaries. For this reason, feminists see the creation of new myths or infusing old myths with new meaning as the key to women’s emancipation.

Against this background, the following subtexts also act as shaping elements in the Ingrid Jonker biography:

- The concept of a person's life "script" unfolding according to repetitive messages laid down in the unconscious by authority figures;
- The "conspiracy" between a biographee and her biographers in forming her public image; and
- Six archetypes in the Jungian idiom that characterise a person's journey to spiritual maturity,

Examined with these subtexts in mind, Ingrid Jonker's life story unfolds as follows:

A poet in conflict with her time and "abandoned" by her parents, is displaced in pre-adolescence from a unstructured rural milieu where her instinctive creativity was allowed to develop freely, to a highly structured, limiting and artificial urban environment. She seems prophetically destined for a tragic end. Her obsession with death is fed by an inability to have meaningful relationships and to adjust to society's double standards. Ever the victim of imagined or real betrayal, she joins the ranks of other female artists who follow the same destructive archetypal pattern. She is spurred on not only by her own feral recklessness, but also by other artists who are inspired by her flirtation with death. Upcoming generations are mesmerised by her "moth around a flame" life and, like children, ask time and again for the disastrous though darkly romantic story with its mythical proportions, which turned Jonker into an icon. In doing so, they manage their own collectively unconscious fear of the annihilation of death.

The Red Shoes links with Kristeva's distinction between semiotic and symbolic language. The former is non-rational, intuitive and signifies the maternal whereas the latter represents language that is masculine, rational, linear and therefore patriarchal and logocentric.

Sleutelterme / Key Terms

Argetipes/Archetypes

Feminisme/Feminism

Interdissiplinêr/Interdisciplinary

Intertekstualiteit/Intertextuality

Lewensdraaiboek/Life Script

Liminaliteit/Liminality

Literêre biografie/Literary biography

Literêre kanon/ Literary canon

Literêre teorie/Literary theory

Mite/Myth

Patriargie/Patriarchy

Psigoanalise/Psychoanalysis

Semiotiese/Semiotic

Simboliese/Symbolic

Sprokies/Folk tales

Vroueskryfwerk/Women's writing

Samevatting van die studie

In die aanloop tot 'n feministiese blik op die Afrikaanse digter Ingrid Jonker se lewe, word gekyk na die konvensionele literêre biografie wat 'n unieke tweeledige aard vertoon: wetenskaplike ondersoek verweef met verhaalkuns om “fiksie onder eed” (Gutiérrez 1992: 49) voort te bring.

'n Oorsig oor die teoretiese onderbou van die feministiese ideologie en literatuurbenaderings word gegee met die klem op die psigoanalitiese vertrekpunt omdat dit die vrou se onderhorige posisie as sosiaal (en nie as biologies nie) gefundeer sien en daarom as veranderbaar. Die rede waarom biografie so 'n belangrike plek in kontemporêre vroueskryfwerk inneem, is dat dit die vrou se geskiedenis en ervaring in die patriargie dokumenteer.

Onder die invloed van die Postmodernisme dwing feministiese biograwe die tekssoort weg van die konvensionele liniêre vorm met die kollig op 'n beroemde manlike hooffiguur na 'n meer vloeibare sikliese uitbeelding van die lewe van 'n invloedryke vrou - gewoonlik - met aandag (ook) aan sosiale, huishoudelike en persoonlike aspekte. Omdat hierdie soort biografie met nuwe vorme eksperimenteer en nie op alleengeldigheid aanspraak maak nie, blyk die persoonlike interpretasie en werkwyse van die biograaf duidelik.

Die intuïtiewe en eksperimentele aard van die feministiese biografie leen dit tot 'n intertekstuele en selfs interdisiplinêre benadering. Die biografiese greep wat volg, verken die Jonkergeskiedenis teen die agtergrond van 'n antieke volksverhaal of sprokie wat 'n allegorie is vir die prysgawe van die instinktiewe kreatiewe self (die argetipiese “wildish woman”) en die katastrofiese gevolge daarvan.

Die oermitiese wat narratiewe in elke kultuur onderlê, is, hoewel nie letterlik waar nie, universeel geldig vir sover dit menslike natuur tipeer. Mities word as deurslaggewend

beskou vir die voortgesette oorheersing van die patriargie oor tyd, maatskaplike veranderinge en kultuurgrense heen. Daarom sien baie feministe die herskepping van mites oor die rol van vroue as die sleutel tot hul bevryding.

Teen hierdie agtergrond word die volgende subtekste as verdere vormgewende elemente in die biografie gebruik:

- Die konsep van 'n persoonlike “lewensdraaiboek” soos vasgelê in die onderbewussyn in die eerste lewensjare;
- Die rol wat 'n vrou saam met haar biografe in die vorming van haar openbare beeld speel; en
- Ses argetipes in die Jungiaanse idioom wat 'n persoon se reis na geestelike volwassenheid kenmerk.

Aan die hand van hierdie tekste verloop die Ingrid Jonker-verhaal soos volg:

'n Digter in konflik met haar tyd en “in die steek gelaat” deur haar ouers, word as pre-adolesent verplaas uit 'n ongestruktureerde natuurlike milieu waarin haar instinkiewe kreatiwiteit onbelemmerd kon ontwikkel, na 'n hoogs gestruktureerde, maar beperkende en kunsmatige stadsomgewing. Sy stuur oënskynlik profeties op 'n vooruitbestemde tragiese uiteinde af, voortgedryf deur 'n onvermoë tot sinvolle verhoudings én aanpassing by die samelewing se dubbele standaarde. Gedurig die slagoffer van gewaande of werklike verraad, sluit sy by 'n hele aantal lotgenote onder vrouekunstenaars aan wat dieselfde oerargetipiese patroon volg. Sy word verder op haar destruktiewe pad aangevuur deur ander kunstenaars namens wie sy met die dood flanker. Toehoorders word telkens deur die donker romantiek van die verhaal met sy mitiese proporsies gefassineer omdat hulle so vanuit die kollektiewe onbewuste kat-en-muis met die eie dood kan speel.

Die sprokie *Die Rooi Skoene* is teoreties gegrond in Kristeva se onderskeid tussen “semiotiese” en “simboliese taal”, waar eersgenoemde nie-rasioneel en intuïtief is en met die moeder geassosieer word en laasgenoemde op die simboliese of manlike, rasionele, liniêre taal dui wat patriargaal en logosentrië van aard is.

Inhoudsopgawe

Hoofstuk 1

Verantwoording

1.1	Inleiding en Motivering	1
1.2	Nut en aktualiteit van die studie	1
1.3	Oorsig oor verwante biografiese literatuur	2
1.4	Aannames	3
1.5	Probleemstelling	4
1.6	Begripsverklarings	5
1.7	Teoretiese onderbou	7
1.7.1	Psigoanalise	7
1.7.2	Feminisme	7
1.7.3	Intertekstualiteit	8
1.7.4	Die staat van liminaliteit (<i>liminality</i>)	8
1.8	Data wat vir die biografie bestudeer is	8
1.9	Hoofstukindeling	9

Hoofstuk 2

Die konvensionele literêre biografie

	Inhoudsoorsig	11
2.1	Inleiding	11
2.2	Dualisme eie aan die biografie	12
2.3	Die subjektiewe aard van biografie	13
2.4	Historiese agtergrond	15
2.4.1	Engeland	17
2.4.2	Nederland	18
2.4.3	Suid-Afrika	18
2.5	Die biografie onder druk van die Postmodernisme	19

2.6	Funksies van biografie	20
2.6.1	Retrospeksie	20
2.6.2	Morele lering	20
2.6.3	Kontekstualiteit	21
2.6.4	Regstelling	22
2.7	Probleme eiesoortig aan die biografie	23
2.7.1	Die plek van sekondêre karakters	24
2.7.2	Afbakening van relevante inligting	24
2.7.3	Gapings in die gegewens	27
2.7.4	Etiese kwessies: wat mag 'n biograaf alles openbaar?	28
2.7.5	Verandering van 'n fokuspersoon se reputasie	29
2.7.6	Tydsverloop tussen fokuspersoon se produktiewe lewe en biografie	30
2.7.7	Die rol van die kunswerk by die interpretasie van biografiese gegewens	30
2.7.8	Sinvolle organisasie en integrasie van groot volume rou materiaal	31
2.7.9	Raakpunte tussen die biograaf se eie lewe en dié van die fokuspersoon en die gevaar van ooridentifikasie	33
2.7.10	Die beoordeling van die impak van gebeurtenisse	34
2.7.11	Balans tussen die saai alledaagse lewe en die hoogtepunte	35
2.8	Hoe gaan die biograaf te werk?	35
2.9	Die vereistes van 'n goeie biograaf	37
2.10	Soorte biografie	37
2.10.1	Hagiografie	38
2.10.2	Interpretatiewe biografie	38
2.10.3	<i>Vie Romancée</i>	39
2.10.4	Antibiografie	40
2.10.5	Feministiese biografie	40
2.11	Wat verwag lesers van 'n biograaf?	40
	Samevatting	41

Hoofstuk 3

Die Feministiese literatuurbenadering

Inhoudsoorsig	43
3.1 Inleiding	43
3.2 Teoretiese aanloop tot die Feminisme	44
3.2.1 Marxisme	45
3.2.2 Psigoanalise	45
3.2.2.1 Freud	46
3.2.2.2 Jung	48
3.2.2.3 Lacan	49
3.2.2.4 Modernisme en Dekonstruksie	51
3.2.2.5 Poststrukuralisme	52
3.2.2.6 Foucault	53
3.3 Feministiese strominge	54
3.3.1 Franse Feminisme	55
3.3.1.1 Cixous	55
3.3.1.2 Irigaray	56
3.3.1.3 Kristeva	57
3.3.2 Anglo-Amerikaanse Feminisme	61
3.3.2.1 Showalter	61
3.3.3 Verskille tussen Franse en Anglo-Amerikaanse Feminisme	64
3.4 Liminaliteit	64
3.5 Vrouetaalgebruik	67
3.6 Gender en genre	72
3.7 Kenmerke van eietydse tekste deur vroue	74
3.8 Vrouetematiek	75
3.9 Mites	78
3.9.1 <i>La Llorona</i> – 'n Meksikaanse Medea	84
3.9.2 <i>The Women Warrior</i>	85
3.9.3 Die skoonheidsmite	86
Samevatting	87

Hoofstuk 4

Die Feministiese biografie

Inhoudsoorsig	89
4.1 Die belangrikheid van biografie vir feministe	89
4.2 Geslagsrolle deur die patriargie toegeken	91
4.3 Ontwikkeling van die feministiese biografie	93
4.4 Werkwyse by die skryf van 'n feministiese biografie	96
4.4.1 Die lewe as 'n reeks belangrike keuses	97
4.4.2 Drie maniere om 'n feministiese biografie te skryf	98
4.4.3 Voorstelling van biografie as konsentriese sirkels rondom 'n kern	99
4.4.3.1 Die nasionale, historiese, sosiale konteks	99
4.4.3.2 Die openbare ruimte wat almal wat in dieselfde era leef, deel	100
4.4.3.3 Die sosiale ruimte wat die fokuspersoon beklee	101
4.4.3.4 Belewenisse op politieke, intellektuele en emosionele vlak	101
4.4.3.5 Die persoonlike ruimte waarin slegs sommige kerngesinslede insae het	101
4.4.3.6 Intieme besonderhede en binnelewe van die fokuspersoon	102
4.5 Verskille tussen die konvensionele en feministiese biografie	102
4.5.1 Feministiese biograwe brei temas uit	103
4.5.2 Biografie as 'n dinamiese proses eerder as 'n voltooide eindproduk	105
4.5.3 Bekendes, nie net beroemdes nie, word fokuspersone	106
4.5.4 Die afstand tussen biografie en outobiografie verklein	107
4.5.5 Verskillende weergawes van 'n lewe kan almal geldig wees	108
4.5.6 Deursigtigheid van werkwyse	109
4.5.7 Subjektiwiteit versus objektiwiteit word onbruikbare terme	109
4.5.8 Feministiese biograwe vind sirkulêre patroon net so geldig as liniêre	110
4.5.9 Feministe glo sosiale konteks en verhoudings is belangrik	111
4.5.10 Feministiese biograwe span nuwe soorte getuienis in	112
4.5.11 Nuwe aandag aan die verhouding tussen biograaf en fokuspersoon	113
4.6 Verskillende rolle van die biograaf	113
4.6.1 Die outeur as biograaf	114
4.6.2 Die outeur as fiksieskrywer	114

4.6.3	Die outeur as navorsers	114
4.6.4	Die outeur as redigeerder	115
4.6.5	Die outeur as historikus of antropoloog	115
4.6.6	Die outeur as psigobiograaf	116
4.7	Die rol van die fokuspersoon	
	116	
4.7.1	Die fokuspersoon as <i>bona fide</i> onderwerp van 'n biografie	116
4.7.2	Die fokuspersoon as informant of navorsingsdeelnemer	116
4.7.3	Die fokuspersoon as sekondêre karakter in iemand anders se biografie	117
4.8	Die rol van die leser	117
	Samevatting	119

Hoofstuk 5

Verwante literatuur en tersaaklike terme en teorieë

	Inhoudsoorsig	120
5.1	Biografiese data oor vergelykbare digters	121
5.1.1	Sylvia Plath	121
5.1.2	Anne Sexton	125
5.1.3	Virginia Woolf	128
5.1.4	Marina Ivanova Tsvetaeva	132
5.2	Vroue se belewenis as skrywers binne die patriargale sisteem	133
5.2.1	Jean Stafford	134
5.2.2	Penny Cloutte	137
5.3	Eggenotes in die skadu van beroemde skrywers	138
5.3.1	Zelda Fitzgerald	140
5.3.2	Sonya Tolstoi	142
5.4	Godsdienstebeleving van die vrou in die patriargale sisteem	144
5.5	Die belydenisdigter	146
5.6	<i>Poète Maudits</i>	148
5.7	Jonker as kultusfiguur	149
5.7.1.	Profetiese kunswerke wat heenwys na Jonker se dood	152

5.7.2.	Jonker se invloed op kunstenaars ná haar dood	155
5.7.3	Jonker se plek in Suid-Afrika ná Apartheid	157
5.8	Riglyne by die skryf van 'n feministiese biografie	159
5.9	Subtekste	161
5.9.1	Die sprokie van <i>Die Rooi Skoene</i>	162
5.9.1.1	Die vergulde koets wat die weeskind se lewe devalueer	166
5.9.1.2	Die verstokte ou vrou met die mag om lewe te laat verstar	167
5.9.1.3	Die skat word verbrand	168
5.9.1.4	Die gevolg van gevangenskap: natuurlike instink aan bande gelê	169
5.9.1.5	Verdeeld tussen 'n geheime lewe en 'n front na buite	170
5.9.1.6	Sy kruip (<i>cringe</i>) voor die gemeenskap; 'n skadu-rebellie	172
5.9.1.7	Desperaaf om aan te pas, word die abnormale as “normaal” voorgehou	173
5.9.1.8	Dans buite beheer, obsessie en verslawing	174
5.10	Lewensdraaiboek	179
5.11	Vroue as slagoffers of selfstandige besluitnemers	182
5.12	Die held(in) op reis of vasgevang in 'n groef	187
	Samevatting	191

Hoofstuk 6

'n Greep uit die lewe van Ingrid Jonker as eksperiment in feministiese biografie

		192
	Endnotas	265

Hoofstuk 7

Gevolgtrekking en verdere navorsingsmoontlikhede

	Inhoudsoorsig	269
7.1	Gevolgtrekking	269
7.2	Verdere Navorsing	272
7.2.1	Resepsiestudies	272
7.2.2	Mitevorming en -herskepping by vroueskrywers en -lesers	274

7.2.3	Onversoek na die plek van die feministiese biografie in die kanon	275
7.2.4	Die uitbreiding van die rol van biografie as literêre geskiedskrywing	276
7.2.5	Nuwe maniere van dataversameling moet gevind word	276
7.2.6	Multifunksionele tekste en interdisiplinêre ondersoeke	277
	Bibliografie	279